

9.

A metaforikus anaforák szerepe a szöveg szerveződésében

HAASE ZSÓFIA

1. Elöljáróban

Egy korábbi tanulmányban (ld. Haase 2020) már szó esett arról, hogy a szöveg-szerveződés típusait leíró modellek közül nem mindegyik (ld. Daneš 1970) veszi figyelembe egyfelől az anaforák kettős arculatát, ti. azt, hogy a referenciális utalás ezen eszközei egyszerre szolgál(hat)ják a szöveg stabilitását őrző kontinuitást, illetve a szöveg dinamikájáért, kiterjesztéséért felelős progressziót, másfelől az implicit utalásformák különböző típusait. Léteznek azonban olyan megközelítések (ld. Schwarz 2000; Kocsány 2018), melyek a befogadó-szemponitú szövegfeldolgozás irányából közelítő tényezők bevonásával képesek a tematikus progresszió adekvát, tehát az utalásformák széles spektrumát figyelembe vevő leírására.

Egy másik tanulmányban (Csatár–Haase 2022) bemutattuk továbbá, hogy a metaforikus anaforák is kettős arculatú utalásformák a szövegben, a szövegprogresszióhoz a metaforikus anaforák leíró tartalma járul hozzá, ha általa a szöveg mentális reprezentációja új, specifikáló információkkal bővül. Az új információ, tehát a metaforikus leíró tartalom egyfelől a kontextus által indukált specifikus viszonyok révén létrejövő ún. emergens jegyekben ragadható meg, másfelől a mindkét tartományban jelen lévő tulajdonságjegy anafora révén történő kiemelésében.

Jelen dolgozat arra vállalkozik, hogy választ adjon arra a kérdésre, hogy a metaforikus anaforák mint referenciális utalásformák használata a tematikus progresszió vagy más néven diszkurzív kontinuitás mely típusaként írható le. A kérdés megválaszolásánál a tematikus progresszió fentebb említett Kocsány-, illetve Schwarz-féle megközelítéséből indulok ki, mivel ezek a modellek veszik figyelembe a kettős, tehát egyszerre tematikus és rematikus szerepet viselő utalásformákat.

2. A szöveg strukturálódásának folyamata (Schwarz 2000) és a diszkurzív kontinuitás fokozatai (Kocsány 2018)¹

Schwarz modelljében központi szerepet játszik a szövegben zajló információkibontás, illetve a szöveg megértés szempontjából fontos ún. mentális elérhetőség mint tényező.²

¹ Az itt leírtakhoz ld. bővebben Haase (2020).

A metaforikus anaforák szerepe a szöveg szerveződésében

A mentális elérhetőség kognitív koncepció (ld. az „accessibility” fogalmát többek között Chafe 1987, Ariel 1990 munkáiban), melynek segítségével leírható, hogy a befogadó hogyan aktiválja mentálisan a különböző kifejezések referenseit, illetve hogyan reprezentálja ezeket. Az elvek, amelyek egy referens mentális elérhetőségét irányítják, a szövegsemantikához tartoznak, összejátszának azonban a konceptuális tudással is, méghozzá jelentős mértékben.

Első említéskor a befogadó a referenst először létrehozza a mentális referencializálási struktúrában. A meglévő szövegvilág-modell (=SZVM) ezáltal egy újabb információs csomóponttal bővül.³ (Anaforikus) utalás esetén a befogadónak egy már létrejött, azaz reprezentált csomópontot kell reaktiválnia, esetleg módosítania.

Az elérhetőség kognitív fogalma szorosan összefüggésben áll az ún. keresési tér fogalmával (vö. *Suchraum*, Schwarz 2000: 118). A szöveg keresőterét kontextustól függően nyelvi (explicit módon reprezentált) vagy szemantikai-konceptuális (implicit) térként foghatjuk fel. Ennélfogva az anaforikus kifejezések referensei a következő mentális struktúrákban érhetők el: a szöveg explicit nyelvi reprezentációjában (ld. (1) példa), vagy a szemantikai, illetve konceptuális tudás keresőterében, amely a befogadó hosszú távú memóriájában található, de a SZVM által aktiválódik (ld. (2) példa).

(1)

A terembe belépett egy lány. Ø (Ő) / A tanuló / A diák / A gyermek nagyon ijedt volt.⁴

(2)

Tegnap orvosnál voltam. A rendelő nagyon tiszta és rendezett volt.

Az (1) példában az anaforának van egy korreferens (explicit) antecedense a szövegelőzményben (*egy lány*). A (2) példában nem találunk ilyen antecedentst. Mégis mint már ismert információ jelenik meg a befogadó számára a *rendelő* referense (ld. határozott névelő használata), ugyanis konceptuális tudásunk részét képezi az orvoslátogatás kognitív forgatókönyve, mely a szövegelőzményben egyértelműen tematizálódik, és egyúttal látens, implicit módon aktiválja az ide tartozó személyeket, tárgyakat, helyszíneket, folyamatokat, történéseket. Mindezen ismeret, tudás a befogadó hosszú távú memóriájában, a világról való tudásának részeként raktározódik.

² A mondottak megértéséhez ld. részletesebben Haase (2020).

³ Itt megjegyzendő, hogy az új reprezentációs egység természetesen a SZVM létrejöttének kezdetét is jelölheti.

⁴ A példák kiválasztásánál nagyrészt Schwarz (2000) (német nyelvű) példáiból indulok ki, de gyakran némileg módosítom is őket. Ahol változtatás nélkül átveszem az eredeti példát a forrásszövegből, ott jelölöm ezt (ld. például később Kocsány 2018).

Schwarz (2000: 118 sk.) a szövegben történő mentális referencializálás alapvető műveleteinek leírásában a következő bázisfolyamatokat, aktiválási folyamatokat különbözteti meg egymástól:

1. *Aktiválás*: új szövegreferens kerül bevezetésre, miáltal az új információs csomópontként megjelenik a SZVM konceptuális hálójában.
2. *Reaktiválás*: egy szövegreferensre való ismételt utalás esetén a csomópont újra aktiválódik a rövid távú memóriában, így a figyelem fókuszában marad.
3. *Deaktiválás*: a szövegreferensre nem történik ismételt utalás, más csomópontok aktiválásával a figyelem egy másik szövegreferensre terelődik. A régi szövegreferens azonban már rendelkezik egy kognitív címmel a SZVM-ben, elméletben tehát elérhető a befogadó számára.

A fenti bázisfolyamatok eredményeképp aktivált vagy reaktivált referensek további kognitív műveletek (specifikálás, konceptuális komplexálás, metaforizáció stb.) révén bővíthetők, módosíthatók.

A szövegkontinuitást szolgáló tematikus elemek, a téma és a szöveg dinamikájáért felelős progressziót szolgáló rematikus elemek, a réma ebben a megközelítésben a következőképpen értelmezhetők: a befogadó számára a téma a SZVM-ben kognitív címmel rendelkező és így elérhető információt, míg a réma a SZVM-ben még nem jelen lévő, nem reprezentált információt jelöli a szövegben. Schwarz (2000: 119) megközelítésében a téma és a réma kognitív információs értékek, amelyek a recepció során hozzárendelődnek nyelvi reprezentációs egységekhez. A befogadó emlékezetében való elérhetőségüket tekintve a tematikus és a rematikus információegységek különböznek egymástól. A tematikus egységek a következő információs státusszal rendelkeznek a befogadó számára: REFERENS ELÉRHETŐ A SZÖVEGVILÁG-MODELLBEN, míg a rematikus elemek ezzel a státusszal: REFERENS NEM ELÉRHETŐ A SZÖVEGVILÁG-MODELLBEN.⁵ A réma státuszú szövegegységek esetében nem találunk létrehozott, illetve elérhető csomópontot a SZVM-ben.

Schwarz (2000) munkájában nagy hangsúlyt kap az a felismerés, hogy a szövegszerveződés során a téma és a réma mint kognitív információs értékek komplementer funkcióval bírnak: a tematikus elemek a kontinuitást szolgálják azáltal, hogy már aktivált, tehát kognitív címmel rendelkező, mentálisan elérhető referenseket megismételnek, illetve reaktiválnak. A rematikus elemek a progressziót biztosítják, ugyanis a SZVM-ben az aktiválási folyamatok által szolgáltatott új információk révén újabb konceptuális csomópontok jönnek létre általuk. A kontinuitás és a progresszió, tehát a tematikus és a rematikus elemek szerepeltetésének állandó váltakozásával megy végbe a nem-redundáns információkibontás a szövegben. Progresszióról beszélhetünk, ha a referencializálás az ismerttől (té-

⁵ Arra vonatkozóan, hogy egy referens mennyire gyorsan, vagy könnyen elérhető a SZVM-ben, azaz mekkora kognitív erőfeszítés szükséges az azonosításához, léteznek fokozatbeli különbségek (ld. például később a metaforikus anaforákat mint a határozott szövegreferencia egy típusát).

A metaforikus anaforák szerepe a szöveg szerveződésében

ma) az ismeretlen (réma) felé halad, a kontinuitást pedig az ismerttől (téma) az ismert (téma) felé való haladás jelzi.

Összegezve megállapítható, hogy Schwarz (2000) modellje képes figyelembe venni az implicit tematizálás különböző formáit, illetve azokat az anaforatípusokat, melyek kettős arcúak, tehát egyszerre tematikusak és rematikusak. Teszi mindezt a mentális elérhetőség fogalmának használatával: a szóban forgó anaforák referensei egyrészt elérhetők a SZVM által aktivált szemantikai, illetve konceptuális tudás keresőterében (reaktiválás), másrészt azért, hogy a SZVM-be egy új referens kerül bevezetésre (pl. indirekt anaforák, komplex anaforák, metaforikus anaforák), szimultán aktiválás is történik.

A szövegszerveződés és az anaforikus utalás kérdéskörének szempontjából idevágó írás Kocsány „A közelre mutató *ez* névmás anaforikus kifejtő szerkezetekben és a diszkurzív kontinuitás fokozatai” című tanulmánya (Kocsány 2018), melyben a szerző a szöveggé szerveződés három jól elkülöníthető fokozatát különbözteti meg egymástól, melynek során a *topik*, a *kommentár*, a *fókusz*, illetve a *perspektíva* – alapvetően szintaktikai és szemantikai – fogalmakkal dolgozik. A munka a közelre mutató *ez* névmás szerepére összpontosít anaforikus kifejtő szerkezetekben kizárólag mondatkezdő alanyi funkcióban. A téma természetesen nem fedi az anaforikus utalás teljes skáláját, mégis érdekes felismeréseket rejt a direkt, az indirekt és a komplex anaforák, valamint a diszkurzív kontinuitás, vagyis a tematikus progresszió vonatkozásában.

Arra a kérdésre válaszolva, hogy a szövegmondatban az anafora a topik (\approx téma)/alany újraemléltése-e, Kocsány a szöveggé szerveződésnek, a szöveg kontinuitásának három fokozatát különíti el:

1. A történés közvetlen, gördülékeny folytatása az idősíki megőrzésével és topik-folytonossággal, személyes/zéró névmással vagy határozott névelős szerkezettel jelölt anaforával:

(3)

Péter észrevette az öregot. ØKöszönt (=Péter) neki (=az öregnek)
(Kocsány 2018: 143).

2. A topikváltással járó folytatást képviseli a nem topik szerepű (=rematikus) antecedens mint új topik kontrasztáló szerepben:

(4)

Egyre bonyolultabb a kutyák származásának története. **Ezek az emlősök** az újabb kutatások szerint csak testvéri viszonyban vannak a farkasokkal, az őseik nem közösek (Kocsány 2018: 150).

Leíró–azonosító szerepben:

(5)

A struccok viselkedése zárt területen számos kérdést vet fel. **Ezek a nagytestű, furcsa járású madarak** nem egyszer meg is támadják gondozójukat (Kocsány 2018: 148).

Pragmatikai szempontú perspektíaváltáskor (ld. (6) példa) közelre mutató névmással bevezetve. Itt a közelre mutató névmás használatával fellazul a topik-kontinuitás és alkalomadtán az idősíki is, megjelenik a kommentár:

(6)

Tegnap végre elmentem egy nőgyógyászhoz. **Ez az orvos** segítette világra a második unokámat (Kocsány 2018: 151).

3. A topik szerepű antecedens kiemelése a közelre mutató névmással új nominális topikként azt jelzi, hogy potenciálisan új szövegtéma kerül bevezetésre. A topik szerepű antecedensről így váratlan, a korábbi témát felfüggesztő állítást teszünk (ld. (7) példa). Ez nem perspektíaváltás (ld. (6) példa), ahol egy témán belül változik a topik, hanem egy ugyanarról a topikról tett állítással új szövegtéma kerül bevezetésre.

(7)

Marci születésnapjára meghívta a szomszédunk nagyobbik fiát. **Ez a gyerek** (=Marci) kiskorától kezdve mindig a nagyobbak között érezte jól magát (Kocsány 2018: 154).

Kocsány a szövegkontinuitás fokozataira vonatkozó megállapításait maguknak az anaforáknak a típusai felől vizsgálja. Megkülönböztet egyszerű és komplex anaforákat, ezeken belül is direkt és indirekt típusokat és részletes kifejtés után megállapítja, hogy a közelre mutató névmás használata kifejtő szerkezetekben összefügg az anafora típusaival. Jelen dolgozat szempontjából releváns kérdésként vetődik fel, hogy Kocsány modellje figyelembe veszi-e az anaforák kettős arculatát, tehát azt, hogy az anaforák nemcsak tematikusan, tehát egy a szövegben korábban már említett információra utalva léphetnek fel, hanem rematikus funkciójuk is lehet, amennyiben a szövegprogresszióhoz, vagyis új információk szövegbe történő bevezetéséhez is hozzájárulnak. Kocsány megközelítése egyértelműen figyelembe veszi az anaforák lehetséges kettős szerepét, alapvetően azért, mert modelljét a direkt, az indirekt és a komplex anaforák Schwarz-féle koncepciójára vonatkoztatva vizsgálja, és azt is hangsúlyozza, hogy az indirekt anaforák referensei egyszerre tekinthetők adott/ismert és új információs csomó-

A metaforikus anaforák szerepe a szöveg szerveződésében

pontoknak a szöveg konceptuális hálójában. Egyrészt azért, mert a határozott névelő egy entitás már ismert, bevezetett mivoltára utal, másrészt azért, mert az anafora valami újról szól. Az IA így egyszerre valósítja meg a kontinuitást és a progressziót egy adott szövegben (vö. Kocsány 2018: 159). A direkt anaforákkal kapcsolatban az a meglátása, hogy azok is egyesíthetnek adott és új információt a referensről.⁶

3. A metaforikus anaforák mint rematikus tematizálások (Csatár–Haase 2022)

Egy korábbi tanulmányban (Csatár–Haase 2022) részletesen kifejtett metaforikus anaforák szerves részét képezik egyrészt a mindennapi nyelvhasználatunknak, másrészt az irodalmi szövegekben, újságcikkekben és médiaszövegekben is gyakran találkozhatunk ezzel az anaforatípussal (Skirl 2007: 103). Előljáróban megállapítható, hogy egy kifejezés anaforikus és metaforikus használata nem zárja ki egymást. Tekintsük a következő példát:

(8)

A csecsemő édesen aludt a babakocsiban. **A csomag** meg sem mozdult, csak halkán szuszogott.

A példa második mondatában szereplő *a csomag* névszói csoport határozott névelővel áll, ami jelzi, hogy a nyelvi kifejezés referense a befogadó számára már ismert, régi információnak számít, témaként jelentkezik tehát. A definiáltság jelzi, hogy a referens a SZVM-ben könnyen elérhető, hozzáférhető, a referensnek a reaktiválása történik, nem pedig egy új referens aktiválása, egy új csomópont létrehozása. A kiemelt névszói csoport referensének azonosítása azért problémás, mert a példa első mondatában nincs olyan kifejezés, melynek referense egyértelműen kompatibilis lenne *a csomag* leíró tartalmával. Az *a csecsemő* névszói csoport – mint a leginkább valószínű antecedens – referense ontológiailag különbözik *a csomag* névszói csoport egy lehetséges referensétől, már ha azt szó szerint értelmezzük. A koherens olvasat mégis létrejön, még akkor is, ha az adott szövegrészlet feldolgozási sebessége viszonylag lassú. Ez csak úgy lehetséges, hogy a befogadó *a csomag* nyelvi kifejezést korreferens direkt anaforaként értelmezi, amely ugyanarra a referensre utal, mint az *egy csecsemő* névszói csoport. A befogadói kognitív aktivitás, erőfeszítés tehát elengedhetetlen ahhoz, hogy a korreferenciális viszony a két névszói csoport között tételezhető legyen. A nyelvi intuíciónk azt is sugallja azonban, hogy itt nem pusztán egy korábban bevezetett elem újraemléltése történik, amire a határozott névelő használata is utal. A metaforikus kifejezés használatából sokkal inkább arra következtetünk, hogy új infor-

⁶ Kocsány (2018) munkájának részletesebb összefoglalását ld. Haase (2000)-ben.

mációval bővül a szöveg az anaforikus utalás révén. Már ezen a ponton láthatjuk tehát, hogy a metaforikus anaforák is azon anaforák táborát bővítik, melyek mind régi, mind új információt hordoznak, tehát rematikus tematizálásokként foghatók fel.

Arra a kérdésre, hogy a metaforikus anafora miként gazdagítja, specifikálja egy adott szövegben az antecedens referensének jelentését, a következő tentatív választ fogalmaztuk meg (ld. bővebben Csatár–Haase 2022): A metaforikus anaforák leíró tartalmuk révén járulnak hozzá a szövegprogresszióhoz. Metaforikus leíró tartalom alatt érthetjük egyfelől azokat a teljes konceptuális reprezentáció révén létrejött többletjegyeket vagy más néven emergens jegyeket (Schwarz 2008: 70), melyek nem közvetlenül az antecedens és az anafora bázisjelentéseiből, illetve konceptusaiból vezethetők le, hanem a kontextus által indukált specifikus viszonyok révén jönnek létre:

(9)

A fiú belépett a terembe. **A szikla** lassú léptekkel közeledett a pulpitushoz. A legimpozánsabb ember volt, akit valaha láttam.

A szóban forgó többletjegyek vagy emergens jegyek ebben a konkrét példában a következők: FÉLELMETES, KARIZMATIKUS stb., amelyek egyértelműen nem a SZIKLA szó szerint értendő ontológiai tulajdonságait jelölik, hanem a befogadó kognitív aktivitása révén az adott kontextusban érvényes speciális relációk tükrében létrejövő tulajdonságokat, többletjegyeket.

A (8) példa alapján azonban azt látjuk, hogy azzal is új információ jelenik meg a szövegben, hogy a metaforikus anafora *a csomag* kifejezés számára egy korábban nem elérhető referenst tesz hozzáférhetővé. A referens elérése úgy valósul meg, hogy a forrástartomány (CSOMAG) egy bizonyos jelentésjegye kiemelődik, és a céltartományban (CSECSEMŐ) fókuszálódik: A csomagolt dolgot óvják a becsomagolással → *átkötött holmi, csomag* (ahol a csomagolt dolog egy élőlény). A metafora így egy mindkét tartományban (CSECSEMŐ, CSOMAG) jelen lévő tulajdonságjegyet emel ki, és így a szöveg tematikus kifejlésének várható irányát értelmezi újra.⁷ A fókuszált tulajdonságjegy a szöveg tematikus progresszióját egy a szövegalkotó által szándékolt irányba mozdítja el. A metaforikus projekció által a referencia egyfajta eltolódása történik ugyanis, mely során a CSOMAG eredeti jelentésstruktúrájának elemei aktívak maradnak, ugyanakkor az antecedensként álló kifejezés referenciájának kontinuitása is biztosítva lesz. Amit azonban a metaforikus anafora használata kiemel, az nem (csak) a kontinuitás, sokkal inkább egy új irány, amely általa megnyílik.

⁷ A CSECSEMŐ mint céltartomány és a CSOMAG mint forrástartomány fogalmi alkotóelemeihez, illetve ezek összehangolhatóságához ld. részletesebben Csatár–Haase (2022: 142 skk.).

4. A metaforikus anaforák szerepe a szövegszerveződésben

A metaforikus anaforáknak a szöveg szerveződésében betöltött szerepét tanulmányozva hamar szembeötlő, hogy a Daneš-féle szövegstrukturálódási modell, illetve a tematikus progresszió általa meghatározott típusai ezúttal sem megfelelőek a kettős (téma–réma) szerepű anaforák szövegstruktúrában betöltött szerepének megragadásához. Kocsány (2018), illetve Schwarz (2000) modellje itt is adekvátabbnak bizonyul. Az utóbbi szerint a metaforikus anaforák antecedenseinek referensei az anafora által reaktiválódnak, azaz a rövid távú memóriában meglévő, ezeket tartalmazó csomópont újra aktiválódik, a figyelem fókuszában marad. Az anaforikus kifejezés referense elérhető egyfelől a szöveg explicit nyelvi reprezentációjában, másfelől – a metaforikus anaforák esetében különösen – a szemantikai, illetve konceptuális tudás keresőterében, mely a befogadó hosszú távú memóriájában található, és a szövegvilágmodell által aktiválódik (ld. SZIKLA mint konvencionális metafora jelentése, illetve a CSOMAG mint forrástartomány és a CSECSEMŐ mint céltartomány jelentésjegyeinek strukturális összehangolása, metaforikus projekció). Ugyanakkor szimultán aktiváció történik azáltal, hogy a SZVM-ben egy új referens kerül bevezetésre (SZIKLA, CSOMAG), mely az anafora rematikus arcát mutatja, amely új információként, új irányként egy a kontextus által indukált specifikus viszonyok révén létrejövő emergens jegyet, illetve egy mindkét tartományban jelen lévő fókuszált tulajdonságot nevez meg.

Kocsány (2018) modelljében, melyben a szerző a szöveggé szerveződés három jól elkülöníthető fokozatát különbözteti meg egymástól, a metaforikus anaforákkal történő referenciális utalás leginkább a harmadik fokozatot képviseli, vagyis a topik szerepű antecedens metaforikus anaforával történő kiemelését új nominális topikként (ld. (7) példa). A metaforikus anafora – és itt hangsúlyozandó, hogy maga az anaforikus kifejezés – a topik szerepű antecedensről váratlan állítást tesz, tulajdonképpen mint komprimált propozíció jelenik meg a szövegben, mely az új információt hordozza.

Ez utóbbi típust reprezentálják tehát a metaforikus anaforákat tartalmazó fenti (8) és (9) példák: a topik szerepű antecedensről (*a csecsemő, a fiú*) a visszautaló szerepű metafora (*csomag, szikla*) használatával váratlan, a korábbi témát felfüggesztő állítást teszünk, ami nem csupán perspektívaváltást jelent (ld. (6) példa), ugyanis a topik nem változik, hanem ugyanarról a topikról tett állítás révén gazdagodik a szöveg új információkkal.⁸ Külön érdekesség a metaforikus anaforák

⁸ Felmerülhet a kérdés, hogy a metaforikus anafora használatával megjelenő váratlan, korábbi témát felfüggesztő állítás valóban új és váratlan-e a befogadó számára, ha a forrás- és céltartomány jelentésjegyei konceptuális tudásunk részét képezik (ld. (7) példa), tehát nem ismeretlenek számunkra. Azonban mindenképp váratlan és adott esetben szokatlan megoldás a szövegalkotó részéről egy metafora hasz-

esetében, hogy az állítás, amit a topikról teszünk, maga a metaforikus anafora, amely mint sűrített propozíció is tételezhető: *a csecsemő egy csomag* (akit mint élőlényt a csomagolással védünk, óvunk), illetve *a fiú egy szikla* (hatalmas, félelmetes, karizmatikus). A metaforikus anaforával kifejezett, korábban már aktivált, így itt csupán reaktivált referensről tett állítás tehát magának az anaforának a deskriptív, leíró tartalma, ez tekinthető az új szövegtémának, amely Kocsány kifejtésében is megjelenik. A metaforikus projekció által ugyanis a referencia némiképp eltolódik, a metafora eredeti jelentésstruktúrájának elemei aktívak maradnak, akkor is, ha egyidejűleg egy korábban aktivált referens kontinuitása is biztosítva van. A metaforikus anafora használatával tehát a szövegnek egy új iránya nyílik meg, ami Kocsány elgondolásaival is párhuzamba állítható.

5. Összefoglalás

A metaforikus anaforák szövegszervező szerepének tanulmányozásából is látszik, hogy a tematikus progresszió adekvát leírása csak procedurális, tehát a befogadó szempontú szövegfeldolgozás irányából közelítő tényezők bevonásával lehetséges annak érdekében, hogy ezen anaforák kettős arculata megragadható legyen. A metaforikus anaforák szövegszervező ereje abban rejlik, hogy tematikus tematizálásokként nemcsak egy irányba hatnak, azaz nem csupán a kontinuitást, a stabilitást, de a progressziót, a dinamikát is szolgálják egy szövegben: Leíró tartalmuk révén, mintegy sűrített formában egyfelől új, váratlan állítást tesznek antecedensükről, másfelől az antecedens referensének reaktiválásával a már meglévő szövegstruktúrát erősítik. A metaforikus anaforák is progresszív anaforák tehát, melyek koherenciateremtő és -fenntartó ereje megkérdőjelezhetetlen.

Irodalomjegyzék

- Ariel, M 1990. *Accessing Noun-Phrase Antecedents*. London–New York: Routledge.
- Chafe, W. L. 1987. Cognitive constraints on information flow. In: Russel T. (ed.): *Coherence and grounding in discourse*. Amsterdam: John Benjamins, 21–51.
- Csatár P.–Haase Zs. 2022. Metaforikus anaforák. In: Dobi E.–Boda I. K. (szerk.): *A szövegkoherencia elméleti és gyakorlati megközelítései. Officina Textologica* 22. Debrecen: Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 138–153.

nálata, mely a referenciális utalást szolgáló funkcióját úgy tölti be, hogy a forrástartomány egy jelentéscsúcsjegyé kiemelődik, és a céltartományban fókuszálódik, így biztosítva az összefüggést a szövegben.

A metaforikus anaforák szerepe a szöveg szerveződésében

- Daneš, F. 1970. Zur linguistischen Analyse der Textstruktur. In: *Folia Linguistica* 4: 72–78. Később in: Hoffmann, L. (Red.) 1996. *Sprachwissenschaft. Ein Reader*. Berlin–New York: de Gruyter.
- Haase Zs. 2020. A szöveggé szerveződés típusai. Szövegstruktúra és anaforikus utalás. In: Dobi E.–Andor J. (szerk.): *Tanulmányok Petőfi S. János emlékére. Officina Textologica* 21. Debrecen: Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 70–84.
- Kocsány P. 2018. A közelre mutató *ez* névmás anaforikus kifejtő szerkezetekben és a diszkurzív kontinuitás fokozatai. *Jelentés és nyelvhasználat* 5. 137–178. <http://dx.doi.org/10.14232/jeny>. 2018. 01. 05.)
- Schwarz, M. 2000. Textuelle Progression durch Anaphern – Aspekte einer prozeduralen Thema-Rhema-Analyse. In: *Linguistische Arbeitsberichte* 74. 111–126.
- Skirl, H. 2007. Metaphorical anaphors. A phenomenon of the semantics-pragmatics interface. In: Schwarz-Friesel, M.–Consten, M.–Knees, M. (eds.): *Anaphors in Text. Cognitive, Formal and Applied Approaches to Anaphoric Reference*. Amsterdam, John Benjamins, 103–119.

The Role of Metaphorical Anaphors in Text Organization

The double-faced character of many anaphor types must be taken into consideration if one aims to describe text structure adequately. The models of Schwarz (2000) and Kocsány (2018) are able to deal with the fact that many anaphors serve continuity and progression at the same time. While investigating metaphorical anaphors researchers are immediately confronted with the role of these anaphors as representing both old and new information in texts. The present paper aims to answer the question which type of textual progression or discourse continuity these forms of text reference represent. In answering the question I start out from the approaches of Kocsány and Schwarz regarding text structure.